

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».
9. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства. Навчальний посібник / Г.В. Савицька – К.: Знання, 2004. – 654с
10. Статистичний щорічник Сумської області за 2010 рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Сумській області – Суми, 2011
11. Форма 50 с.г «Основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств області» за 2008-2010 роки.
12. Ярошенко Ф. Птахівництво в Україні: проблеми становлення / Ф.Ярошенко // Економіка України. – 2003. - № 1. - С. 70-74.

В статті проаналізовано розвиток ринку птицеводства Сумської області, виділені головні тенденції і перспективи, пропонується рекомендації для забезпечення подальшого прискорення розвитку цієї галузі.

Market of the poultry farming of the Sumy area development is analysed in the article, main tendencies and prospects are distinguished, recommendations are offered for providing of further acceleration of development of this industry.

Рецензент: к.е.н., доцент В. М. Жмайлов
Дата надходження до редакції: 14.03.2012 р.

УДК: 338.1:91

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

В. І. Сапич, к.е.н., доцент, Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

Розглянуто систему методологічних принципів, які мають бути закладені в основу реалізації потенціалу відносин приватної власності на землю в аграрному секторі економіки.

Постановка проблеми. Понад десять років сільськогосподарське виробництво в Україні ведеться на землях, які знаходяться у приватній власності. Проте позитивного впливу відносин приватної власності на підвищення ефективності і забезпечення раціонального використання сільськогосподарських угідь не відбулось. Земельні ресурси залишаються розпорошеними серед понад 6 млн. дрібних власників, які фактично не впливають на стан господарського використання своєї землі, оскільки близько 90% її здається в оренду. Така ситуація свідчить про незавершеність реформування відносин приватної власності на землю в аграрному секторі економіки. Тривала безрезультативність впровадження приватної власності на землю в сільському господарстві пояснюється, на нашу думку, відсутністю науково обґрунтованої програми реформування відносин земельної власності. Будь-яка економічна програма має спиратись на певні теоретико-методологічні принципи. Розглянемо їх стосовно реалізації потенціалу відносин приватної власності на землю сільськогосподарського призначення.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розвитку і удосконалення відносин власності на землю розглядають такі вчені, як Ю.Д. Білик, Л.М. Бойко, П.І. Гайдуцький, Д.С. Добряк, В.Я. Месель-Веселяк, Л.Я. Новаковський, П.Т.Саблук, А.Я. Сохнич, А.Н. Третяк, М.М.Федоров, В.В.Юрчишин та ін. В теоретичному плані визнано, що земля є товаром і її

вартість має враховуватися при формуванні норми прибутку, цін і податків [1, с. 12-13; 2, с. 58]. Принципове методологічне значення має висновок щодо неможливості реалізації відносин приватної власності без інституційних структур [3, с. 21]. Однак, вимагає розробки механізм реалізації потенціалу відносин власності на землю, в тому числі обґрунтування методологічного інструментарію вирішення даного наукового завдання.

Мета статті полягає у визначенні методологічних основ реалізації потенціалу відносин власності на землю в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Потенціал відносин власності у широкому розумінні – це їх здатність впливати на розвиток продуктивних сил для досягнення мети суб'єктів цих відносин. Потенціал відносин земельної власності можна визначити як їх спроможність забезпечувати підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь для реалізації економічних інтересів землевласників, землекористувачів, місцевої громади і суспільства в цілому.

Реалізація потенціалу приватної власності на землю може відбутися лише на основі певних методологічних принципів. Перш за все, реформування відносин власності на землю, як і здійснення інших економічних реформ, має базуватись на пріоритетності загальнолюдських цінностей. При трансформації відносин власності на землю важливо врахувати такі загальнолюдські цінності, як можливість вибору і вільної праці. Це

означає, що власник землі повинен мати можливість будь-коли в повній мірі реалізувати усі складові відносин власності – володіння, використання і розпорядження. Хоча земля і є природним ресурсом, сільськогосподарські угіддя забезпечують дохідність лише завдяки праці і виробництву в цілому. Відповідно, не можна реформувати відносини власності на землю залишаючи поза увагою необхідність змін у сфері виробництва.

Відносини власності на землю слід розглядати як такі, що розвиваються. В умовах директивно-планової економіки однією з головних причин невирішення продовольчої проблеми називалась монополія державної власності на землю. Відірваність селян від основного засобу виробництва – землі – розглядалась у якості фактора, який мінімізував їх мотивацію до ефективної праці. Ринкова трансформація економіки надала сільськогосподарські угіддя у власність тих, хто їх обробляв. Проте запровадження відносин приватної власності на землю не забезпечило очікуваного підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Так, у 2010 р. вихід валової продукції сільського господарства з одиниці земельної площі у середньому по усім категоріям господарств України склав лише 78,0% рівня 1990р. [4, с. 44]. Отже, зміна форми власності

має супроводжуватися задіянням важелів, які б дозволили реалізувати потенціал відносин власності. Водночас впровадження приватної власності вимагає постійного врахування стану економічного середовища, в якому вона перебуває. Протягом 1990-2010р.р. відбулось зниження у 4,8 рази ефективності використання сільськогосподарських угідь і у господарствах населення [розраховано за даними: 4, с. 44, 76], де фактично відносини приватної власності і на землю, і на інші засоби виробництва сформувалися задовго до 1990 р.

Необхідно забезпечити комплексний, системний підхід щодо суб'єктів і об'єктів власності на землю. Остаточні результати виробництва визначають розподіл об'єктів власності між суб'єктами. Приватизація сільськогосподарських угідь в Україні призвела до того, що дуже незначна їх частка безпосередньо обробляється власниками землі. Так, за даними 2010 р. у Сумській області лише 2,2% площі приватизованих земель оброблялися самостійно власниками. Оскільки сільськогосподарські землі приватизувалися з дотриманням принципу соціальної справедливості, вони стали розпорощеними серед дрібних власників, які не в змозі вести самостійне господарювання. За таких обставин землекористування здійснюється на основі орендних відносин (рис. 1).

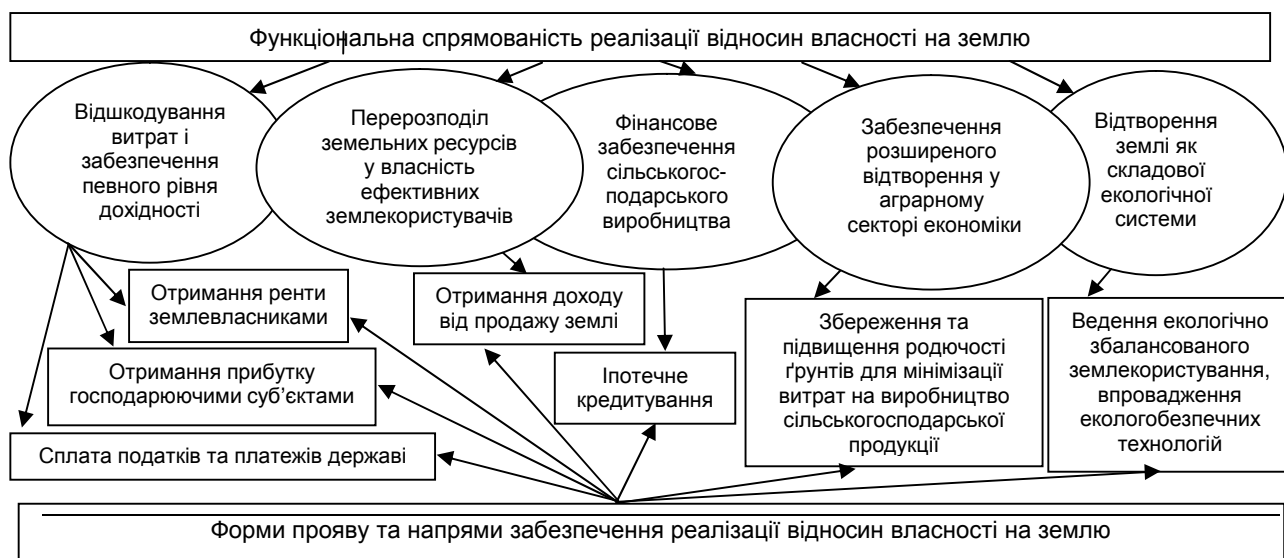

Рис 1. Реалізація відносин власності на землю в аграрному секторі економіки

Реалізація відносин власності на землю через її оренду вимагає на державному рівні вирішення наступних проблем:

- щоб плата за оренду земельних ділянок захищала соціальні інтереси власників землі і стимулювала їх ефективне використання, держава повинна законодавчо регулювати мінімальний рівень орендної плати виходячи із прибутковості сільськогосподарських угідь;
- для забезпечення родючості ґрунтів у Типовий договір оренди доцільно внести положення про включення в акти прийому-передачі об'єкта

оренди, які складаються на початку і в кінці строку дії договору, характеристики стану родючості ґрунтів;

- запровадити механізм матеріального відшкодування змін у родючості ґрунтів як у випадку її погіршення – для орендодавця, так і при поліпшенні – для орендаря;
- фінансово підтримати за рахунок коштів державного і/або місцевих бюджетів здійснення моніторингу родючості ґрунтів і введення проектів землеустрою для здійснення сільськогосподарськими підприємствами товарного виробництва на

загальній площі більше 100 га, що передбачається запровадити з 1 січня 2013 р. згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення родючості ґрунтів» [5].

Ведення сільськогосподарського виробництва передбачає досягнення певного рівня доходу, який дозволяє отримати прибуток товаровиробнику і сплатити податки державі (рис.1). Рівень прибутку має створювати достатні стимули для підприємницької діяльності як щодо особистого споживання підприємця, так і стосовно його можливості здійснювати інвестиції для розширення виробництва. На жаль, рентабельність виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції в Україні характеризується низьким рівнем і крайньою нестійкістю. Протягом 2001-2010 рр. в Сумській області реалізація сільськогосподарської продукції була рентабельною тільки у 2001р. на рівні 15,5%, у 2003р. – 5,7% і у 2007р. – 9,2%, в інші роки – збитковою. Максимальний прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції у розрахунку на 1 га угідь господарствами Сумської області було отримано у 2007р. (128 грн.), а орендна плата в цей рік склала 112 грн. Оскільки товаровиробник бере на себе усі ризики по виробництву і реалізації продукції та має здійснювати інвестиції, його дохід повинен бути суттєво вищим, ніж у орендодавця. У сільськогосподарському виробництві дохід господарюючого суб'єкта переважно визначається тими економічними умовами, які створює держава [6, с. 24].

Впровадження з 1999р. фіксованого сільськогосподарського податку позитивно вплинуло на діяльність аграріїв. Проте внесені у 2003-2004рр. зміни у порядок його справляння, суттєво посилити податковий тягар і послабили роль земельного оподаткування, що не сприяє забезпеченню ефективного використання сільськогосподарських угідь. За низького рівня доходності сільськогосподарських товаровиробників у їх оподаткуванні не може домінувати фіскальна функція, перевагу слід надати стимулюючій та перерозподільчій функціям.

Реалізація відносин власності на землю передбачає отримання доходу землевласником не лише від передачі її в оренду, але і продажу (рис.1). Водночас головну функцію ринку сільськогосподарських угідь слід вбачати у перерозподілі земельних ресурсів у власність більш ефективно господарюючих товаровиробників. Досвід країн з високо розвинутим аграрним сектором свідчить про доцільність господарювання як на орендованій, так і власній землі. Але господарювання на власній землі створює більшу мотивацію до ефективнішого її використання і надає економічні переваги за рахунок відсутності витрат на оренду.

Відносини власності на землю необхідно розглядати як складову економічних відносин су-

спільства у цілому і аграрних відносин зокрема. Це означає, що перехід на ринкові відносини у суспільстві не може не охоплювати усі галузі і фактори виробництва. В теоретичному контексті визнано, що земля є товаром і її вартість має враховуватися при формуванні собівартості, норми прибутку, цін і податків. Однак, в господарській практиці названі положення не реалізуються. Згідно з Земельним кодексом України у редакції 2001р. передбачається купівля-продаж земель сільськогосподарського призначення, але до 2013 р. продовжено дію мораторію на цю норму з причини відсутності низки законодавчих актів, які б забезпечили функціонування цивілізованого, регульованого державою ринку землі. Безумовно, необхідно законодавчо забезпечити ринковий оборот сільськогосподарських земель з тим, щоб:

- гарантувати володіння землею тим, хто на ній працює;
- зберегти цільове використання земель з кращою родючістю ґрунтів;
- не допустити надмірної концентрації землі, яка б призвела до монополізації земельної власності і усунення конкуренції;
- розширити довгострокове кредитування сільськогосподарських товаровиробників через розвиток іпотеки.

Проте зволікання з впровадженням ринку сільськогосподарських земель негативно впливають як на розвиток аграрного сектора економіки, так і порушують інтереси сучасних землевласників. За даними на 01.01.2012р., нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь в Україні залишилася на рівні двох попередніх років (оскільки в цей період коефіцієнт її індексації дорівнював 1,0) і в середньому по Україні складала 11,3 тис. грн. [розраховано за даними: 7; 8, с. 108]. При вкрай низьких доходах основної частини власників земельних паїв (дві третини з них – пенсіонери) є значна вірогідність купівлі землі за заниженими цінами. Наявні нині тіньові схеми купівлі сільськогосподарських угідь пропонують власникам земельних паїв удвічі нижчу ціну, ніж їх нормативна грошова оцінка.

Результативність діяльності сільськогосподарських товаровиробників в значній мірі залежать від їх забезпечення кредитними ресурсами, особливо довгостроковими. Незважаючи на помітне зростання обсягу кредитування аграрного сектору в останній період, в цілому кредитних ресурсів для здійснення суттєвих змін у інвестиційно-інноваційній діяльності сільськогосподарських підприємств не вистачає. Проведені розрахунки показують, що у 2010 р. сільськогосподарські підприємства Сумської області за рахунок кредитів покривали лише 11% витрат реалізованої продукції. Досвід зарубіжних країн з високо розвинутим агропромисловим виробництвом засвідчує, що питома вага кредитних ресурсів у витратах сільськогосподарських товаровиробників має

бути значно вищою. Наприклад, позичкові кошти в аграрному капіталі в Англії і Німеччині складають близько 50%, Франції – понад 40%, Італії та Бельгії – понад 30% [8, с.96]. Вирішити проблему забезпечення сільськогосподарських товаровиробників довгостроковими кредитами можливо шляхом впровадження іпотеки.

Щоб реалізувати інтереси і землевласників, і землекористувачів як при оренді, так і купівлі-продажу землі, сільськогосподарське виробництво повинно мати певний рівень дохідності, який би був не нижчий, ніж середній по народному господарству. Дохідність сільськогосподарських товаровиробників має бути достатньою для забезпечення і підвищення родючості ґрунтів, а також ведення екологічно збалансованого землекористування і впровадження екологобезпечних технологій (рис.1). У кінці XIX – на початку XX ст. сільськогосподарське виробництво здійснювалось у визначальній мірі за рахунок застосування фізичної праці і речових факторів виробництва, які виготовлялися в середині самого сільського господарства. Приватна власність на землю за таких обставин була достатнім мотивом ефектної праці. На межі XX - XIX ст. результати господарювання у аграрному секторі економіки з кожним роком все в більшій мірі залежать від суміжних з ним галузей, від загальної фінансово-економічної ситуації в країні і дієвості підтримки сільськогосподарських товаровиробників з боку держави.

При визначенні теоретико-методологічних основ реформування відносин власності на землю слід також враховувати, що специфічною складовою земельних відносин є рентні відносини. Використання у сільськогосподарському виробництві різних за родючістю і місцезнаходженням земельних угідь та наявність приватної власності на землю обумовлює виникнення додаткового чистого доходу у формі диференціальної і абсолютної ренти. Розподіл створюваної працею селян земельної ренти між суб'єктами земельних відносин не є нині врегульованим. Загальнови-

знано, що переважна частина як основного, так і додаткового доходу, який створюється у сільському господарстві, перерозподіляється на користь суміжних з ним галузей, що унеможлиблює піднесення аграрного сектору економіки. Вважаємо, що при обґрунтуванні системи розподілу земельної ренти її складові першочергово мають бути орієнтовані на забезпечення сталого відтворення родючості сільськогосподарських угідь. Щоб рентні відносини дієво сприяли підвищенню ефективності землекористування, необхідно забезпечити суттєве підвищення дохідності сільськогосподарських товаровиробників.

Для реалізації потенціалу відносин приватної власності на землю важливо також спиратись і на інші теоретико-методологічні принципи, а саме:

- еволюційність перетворень по мірі виникнення і створення об'єктивних і суб'єктивних умов і чинників;

- єдність і взаємозалежність індивідуального і колективного, приватного і суспільного при домінуванні індивідуального і приватного;

- відносність земельних відносин, забезпечення взаємовигідності і збалансованості інтересів суб'єктів відносин власності на землю.

Висновок. Реалізація потенціалу відносин приватної власності на землю має багатоманітну функціональну спрямованість, яка конкретизується у певних формах прояву. Реформування відносин власності на землю не повинно обмежитись лише формальною зміною форми власності. Приватна власність на землю зможе реально забезпечити піднесення аграрного сектору економіки, якщо реалізація її потенціалу буде спиратися на систему методологічних принципів. Можливість задіяти у господарській діяльності усі форми прояву потенціалу відносин приватної власності на землю у визначальній мірі буде залежати від дієвості державної політики підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників, регулювання з боку держави орендних відносин і земельного ринку.

Список використаної літератури:

1. Саблук П.Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення)/ Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М.// Економіка АПК. – 2009. - №12. – С.3-13.
2. Федоров М.М. Земельна реформа і розвиток ринкових земельних відносин / Федоров М.М.// Економіка АПК. – 2011. - №7. – С.55-60.
3. Юрчишин В.В. Формування різноукладності на селі/ Юрчишин В.В., Скупий В.М., Шевченко Л.М. – К.: Інститут аграрної економіки, 1999. – 56 с.
4. Статистичний збірник „Сільське господарство України” за 2010 рік // За ред. Ю.М.Остапчука. – К.: Державний комітет статистики України, 2011.–384 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення родючості ґрунтів: Закон України від 04.06.2009р. № 1443 – VI. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1443-17> - Назва з екрану.
6. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в постіндустріальний період / Саблук П.Т. // Економіка АПК. – 2008. - № 4. – С. 19-37
7. Про індексацію грошової оцінки земель, яку не проведено у 2012 році. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://line.glavbukh.ua/ua/documents/view/439> - Назва з екрану.

8. Трансформація земельних відносин до ринкових умов: наукове видання / Саблук П.Т., Федоров М.М., Месель-Веселяк В.Я. [та ін.] – К.: Інститут аграрної економіки, 2009. – 116с.
9. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності/ Колотуха С.М., Борецько І.П.// Економіка АПК. – 2009. - №1. – С.89-96.

Рассмотрена система методологических принципов, которые должны быть заложены в основу реализации потенциала отношений частной собственности на землю в аграрном секторе экономики.

We consider a system of methodological principles, which should be at the core of the potential of the relations of private property on land in the agrarian sector of the economy.

Рецензент: д.е.н., професор Є. В. Мішенін
Дата надходження до редакції: 01.04.2012 р.

УДК: 332.365

СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПДВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Н. М. Сапич, к.е.н., доцент, сумський національний аграрний університет

Проаналізовано діючий механізм функціонування ПДВ в аграрному секторі економіки і запропоновано напрями його вдосконалення.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Особливістю функціонування ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників є запровадження спеціального режиму його справляння. Такий режим передбачає надання аграріям пільг по сплаті ПДВ для поліпшення їх фінансового стану. Рівень доходів сільськогосподарських товаровиробників визначається комплексом факторів, важливе місце серед яких посідає державна політика підтримки, зокрема і через податкову систему. Проте, дохідність виробництва більшості видів сільськогосподарської продукції протягом багатьох років залишається вкрай низькою. Це свідчить про недосконалість діючого механізму справляння ПДВ в аграрному секторі економіки. Академік УААН М.Я.Дем'яненко вбачає основні недоліки існуючого порядку застосування спеціального режиму ПДВ у важкодоступності (зарегульованості) і суттєвому впливі адміністративного фактору; несистематичному характері; відсутності стимулюючого впливу на нарощування обсягів виробництва та цільової спрямованості витрачання одержаних сум підтримки [1, 75]. Отже, дослідження проблеми функціонування ПДВ для сільськогосподарських підприємств є актуальним і необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні положення і практика застосування ПДВ в аграрному секторі економіки досліджуються в працях М.Я. Дем'яненка, Д.І. Деми, Т.О. Осташко, Л.В.Синявської, Л.Д.Тулуша та ін. Водночас наявність у діючому порядку застосування спеціального режиму справляння ПДВ названих вище недоліків вимагає подальших досліджень даної проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз діючого механізму функціону-

вання ПДВ в аграрному секторі економіки і розробка напрямів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. ПДВ вважається таким податком, який є найбільш проблематичним для підприємств усіх галузей і сфер діяльності економіки України. Не випадково ряд науковців пропонують скасувати ПДВ або замінити його на податок з реалізації [2; 3, с.108]. Безумовно, податок з реалізації порівняно з ПДВ має очевидні переваги як для держави, так і платників [2, с.41-42]. Проте, слід враховувати, що Україна визначила свою інтеграційну спрямованість до Європейської спільноти, де діє ПДВ, і це, відповідно, зобов'язує нас адаптувати податкову систему до європейських вимог і стандартів.

Проблемність ПДВ в Україні обумовлюється тим, що його було впроваджено при вкрай завищеній ставці стягнення, відсутності досконалого механізму функціонування і неврахуванні кризового стану економіки в цілому та особливої гостроти його прояву в таких галузях, як сільське господарство.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, можна зробити висновок, що ПДВ позитивно впливає на економічний розвиток при певних умовах його введення, а саме:

- наявності економічного піднесення;
- стабілізації грошово-кредитної системи;
- поступовості внесення змін у структуру податкової системи;
- обґрунтованому визначенні ставок стягнення;
- забезпеченні ефективного механізму відшкодування;
- рішучій протидії корупції.

Крім названих умов, слід також взяти до уваги положення методологів теорії оподаткування щодо застосування непрямих податків. По-